

Владимир Цветковић

Постоји ли кинеско чудо? (Нова модерност у глобализованом свету)

Сажетак

Поморске војне и трговачке експанзије Запада, заједно са радикалним друштвеним и економским променама (16–19. век), утемељили су глобалан – модеран привредни и политички поредак. Иако је била најдуговечнија, ако не и најразвијенија предмодерна цивилизација до тада, Кина све до средине 20. века није успела да обезбеди своју независност унутар новоуспостављеног модерног светског поретка. У тексту се анализирају различити узроци датог историјског тока, као и разлози актуелног успона Кине, пре свега они који су везани уз политички капацитет и иновативне способности ауторитативне управљачке елите да креира флексибилан привредни и политички систем.

Кључне речи:

Кина – цивилизација, Кина – држава, модерност, светски поредак, Комунистичка партија Кине

„Боље је да Кина спава, јер ако се пробуди свет ће се затрести” – ове, наводно, Наполеонове речи¹ још од средине 19. века круже у елитном (књижевном, политичком и привредном) делу јавног мњења на Западу.

---

¹ Не постоји доказ да је Наполеон икада изговорио дате речи, премда постоји мноштво апокрифних белешки његових биографа у том смислу, посебно оне које су настале током коначног прогона на Свету Јелену (1816–1821). У њима се Кина помиње кроз Наполеонове коментаре актуелне британске спољне политике или кроз упутне опаске о освајањима у историји (посебно монголски средњовековни поход) и сл. У званичним Наполеоновим „Мемоарима” (прво издање, 1823) нигде се не помиње „успавана Кина”, нити постоји неки шири одељак посвећен Далеком истоку.

Њихов упозоравајући тон показује да је још у оно време сваки могући „успон Кине” доживљаван као претња, која се пак, срећом, никада неће остварити. Главни разлог за то налажен је у „урођеној конзервативности” кинеског света, његовој „успаваности” и „пасивности” који неизбежно воде ка „оријенталној деспотији” и декадентној самодовољности – све то насупрот карактеристичној привредној динамичности, иновативности и политичким слободама модерног Запада. На тај начин су прошлост и будућност ондашње Кине видели просвећени мислиоци и владари Запада на врхунцима своје моћи.

Непун век касније, стереотипи о кинеској „конзервативности” и фаталној „успаваности” више нису били само моменти мемоарске грађе, дипломатских очекивања и досетки западних политичара, новинара и понеког историчара, већ су посредством масовних медија постали део далеко ширег јавног простора у коме су стекли статус „општих места”.² Приче о судбинској заосталости традиционалне (царске) Кине, а следствено томе и нове – републиканске, односно комунистичке Кине, заједно са потиснутим страхом од њеног „буђења”, постали су моменат (не) освешћене јавне слике Запада о себи и другима, односно властитој цивилизацијској надмоћи у односу на све потенцијалне супарнике на светској сцени.

Логика победничког ширења властите моћи обликовала је и рађање самонабеђене просветитељске мисије да се цео свет преобликује према модерним, тј. „универзалним” нормама Запада. Зато су у јеку идеолошког и хладног рата између либералног Запада и комунистичког Истока, САД самоуверено почеле да подстичу „буђење” Кине и њену трансформацију у „модерну државу”.³ Склопљено идеолошко примирје, премда не и савезништво између „лидера слободног света” и ултракомунистичке Кине, представљало је још један израз самонаметнуте „мисије Запада” да се оствари „модернизација” свих и сваког по узору и према интересима њених западних родоначелника. Чак и тада, наратив о буђењу Кине задржаће ноту извесне мистериозности и лаке nelaгоде. Они делом потичу услед непознавања „суштине” оног Другог, а делом

² Окидач у том смислу био је холивудски филм „55 дана у Пекингу” из 1963. год. са Дејвидом Нивеном, Чарлтоном Хестоном и Авом Гарднер у главним улогама. У филму чија је прича везана уз кинески тзв. боксерски устанак (1900), жена британског амбасадора подсећа свог супруга на наводно Наполеоново упозорење, које добија додатну апокалиптичну ноту: „Када се Кина пробуди из сна, сав пакао ће се ослободити”.

³ Почетком седамдесетих година прошлог века НР Кина постаје стални члан Савета безбедности УН (1971), прва посета америчког председника Кини и заједничка „Шангајска изјава” (1972), посета Денга Сијаопинга Америци и званично признање Кине од стране САД (1979).

можда и због потиснуте гриже савести настале услед насилног утери-вања „остатка света” у поредак уређен по властитом лику и потребама.

Како год, неодољива колико и погубна навала модернистичког херменеутичког манихејства и његове колонијалне парадигме напредњаштва, заједно са неочекиваном цивилизацијском колатералном штетом у виду затупљујућег багателисања свачије, па најзад и сопствене историје, довела је до тога да западне политичке елите и највећи део јавног мњења разумеју Кину, као уосталом и цео свет, готово искључиво кроз црно-бело представе о свету у коме, наводно, све што је модерно (дакле – „напредно”) води одсудну битку са свим традиционалним (дакле – „назадним”) облицима друштва. Најраспрострањенији идеолошки стереотип је био, а добрим делом и остао, онај који свеколике модерне историјске токове тумачи као борбу „добра” (капитализам и/или либерални плурализам) са „злом” (планска привреда и/или комунистичко једноумље).⁴

У међувремену, распад СССР-а и његовог комунистичког блока с краја осамдесетих година прошлог века учинио је да се победничка идеологија (нео)либерализма наметне као обавезујући поглед на свет који је чак постао и последња реч историје. Нова сликовница идеолошког гностицизма свела је свет на „политички коректне” ставове и све друге „екстремистичке” поставке које се (тренутно) нису уклапале у *main stream* погледе на свет. Неочекивано, али симптоматично, тада већ десетогодишњи континуирани успон Кине остао је испод радара званичне политике (и универзитетских програма) западних држава. Одушевљени идеолошки победници били су толико забављени властитом „изузетношћу” и додатним „просвећивањем” заосталих делова света (посебно Блиски исток и Балкан), да су се само успутно бавили „последњим комунистичким бастионом”, очекујући да ће се исти урушити сам од себе. Када се то није десило и када је кинески изазов постао неизречена претња, деветнаестовековна прича о заспалој Кини добила је своје ново значење – овај пут у виду политичке и цивилизацијске неверице да „глобални либерални поредак” није, а вероватно никада и неће бити, толико слављена „коначна реч историје”. Но још је већи страх од пословног „партнера” који је зачуђујућом брзином напредовао од потлаченог извођача радова до равноправног конкурента, дакле – противника.

⁴ Слична идеолошка поједностављења, обogaћена истом моралистичком борбеношћу, долазила су и са друге стране ондашњег идеолошког фронта где је комунизам рефлексован као долазећа истина историјског трагања за универзалном праведношћу.

Да ли је данашње (не)очекивано „буђење Кине” из традиционалистичког дремежа резултат неког цивилизацијског чуда, сретног стицаја околности, божанског провиђења или можда историјског правила, да не кажемо „нужности”? Свако то види другачије: за савремене (нео)либерале на делу је само „привремена случајност” (независно од тога што траје у континуитету већ више од четири деценије!), историјски изузетак који ће својим очекиваним скорашњим падом потврдити правило да сви „тоталитарни”, „ауторитарни” или напосто „нелиберални” системи не могу да буду економски, политички нити на било који други начин стварно продуктивни.⁵ На супротном крају идеолошког спектра налазе се последњи Мохиканци дијалектичког материјализма, старомодни левичари који у успону Кине налазе доказ „историјског закона” по коме комунизам смењује капитализам?⁶ По свему судећи, речене „тврде” школе политичког мишљења, баш као и њихове бројне посредничке или „меке” идеолошке варијанте (попут оних социјалдемократских нпр), више не поседују некадашњи експланаторни потенцијал, а још мање идеолошки ентузијазам, те као такве лагано одлазе у историју идеја друштвене мисли.⁷ Упркос томе, модерне сцијентистичке приче о „правилима”, односно „законима историје” и даље опстају у савременом јавном дискурсу.

Захваљујући колико пословично површном јавном мњењу и склоности медија ка црно-белом поједностављивању толико и академској инерцији и политичком опортунизму, модернистичке идеје о „гвозденим законима” или неизбежним смеровима развоја друштва добиле су на крају дуготрајног „Хладног рата” (1989) ново рухо у виду фаталистичко-оптимистичке приповести о „крају историје”. Филозофски спој просветитељске просвећености и академског конзервативизма (Лока и Хегела) изнедрио је идеју о историји која задобија свој коначни смисао

⁵ О томе су у своје време аргументовано писали теоријски челници модерног либерализма (Хајек, Попер и др), имајући у фокусу западно политичко и привредно искуство, а посебно ондашње европске тоталитарне земље предвођене нацистичком Немачком и фашистичком Италијом, с једне, те комунистичком „Русијом”, тј. СССР-ом, с друге стране. Колонијална и полуфеудална Кина из тог времена, разумљиво, није могла бити предмет већег интересовања западних либералних мислилаца.

⁶ Тако су историју разумевали бројни марксистички теоретичари и комунистички практичари током већег дела 20. века. Данас је дата приповест готово заборављена првенствено због пропасти СССР-а, некадашње политичке и војне перјанице комунизма.

⁷ То ипак не значи да су једноставно „превазиђене” или да имају статус музејских експоната. Као и све друге концепције, односно идеје о друштву, модерне идеологије – у својим већ различитим варијантама, остају део рефлексивне баштине људског рода која се пита о разлозима и смислу историјског догађања и месту политичких заједница у њој.

у институционалним либералним формама и вредностима Запада које имају универзални капацитет.

Велика победа либерализма и самоукидање комунизма учинили су да јавни простор готово читаве планете буде затрпан новокомпонованим, невешто препакованим идеолошким фразама о „међународној заједници“, „универзалним вредностима“ и „људским правима“ чије су се одокативне листе из дана у дан шириле до бесмисла, а значења интерпретирала у складу са тренутним интересима доминантне глобалне привредне и војне силе (Cvetković, 2019). Препуштена наводно „очигледној“ логици историје и заклоњена тријумфалистичким духом неолиберализма и галиматијасом идеолошких оправдања геополитичких циљева победничког Запада, Кина је била пуштена да сама од себе отпадне са увелог стабла комунизма.⁸ Можда је управо зато и добила неочекивану прилику да готово неопажено ојача свој независни развој стичући постепено позицију државе чији привредни и политички поредак измичу уобичајеном модернистичком разумевању ствари.

У сваком случају, извесно је да прихватљив или бар плодотворни одговор на (реторичку) упитност из наслова измиче идеолошкој метафизици док се приближава разумевању ствари које уважава логику (дугог) историјског трајања, тј. значај друштвене традиције и моћи великих бројева, као и потребе да се тумаче друштвене функције и интереси непосредних историјских актера који обликују друштвене односе, принципе владања и њихову легитимацијску моћ. У конкретном случају то се односи на опис и тумачење делотворности Комунистичке партије Кине и њеног вођства у настојањима да се обезбеди друштвена једнакост, обнова националног поноса и развој сопствених капацитета за одлучивање у контексту модерног светског поретка. Верујемо да тајна разумевања снаге „пробуђеног цина“ на Истоку, тј. поимање моћи нове Кине која је данас продуктивнија и историјски значајнија но што је то можда икада пре била у својој пребогатој прошлости,⁹ лежи у појмовном херменеу-

⁸ Чувени догађаји на централном тргу Пекинга (побуна студената, 1989), колико год били драматични (посебно из угла спољних посматрача; западни медији су извештавали о интервенцији војске и масовној погибији неутврђеног броја људи – од неколико десетина, до више стотина, чак и хиљада људи), нису били довољно велики изазов за политички преокрет. Две деценије касније (Викиликс, 2011) биће објављени тајни извештаји из америчке амбасаде у Пекингу који демантују пуцање војске на демонстранте, што је мотивисало и новинаре који су тада извештавали из Пекинга да коригују своје написе објашњавајући да „на Тјен Амену није било убиства, али их је било у Пекингу“ (!?)

⁹ Као цивилизација, тј. особена друштвена (културна) заједница, Кина у континуитету траје већ преко четири миленијума! Као засебна политичка заједница која се непрекидно „шири и скупља“ већ више од 2.500 година, она је сасвим уникатна

тичком појмовном видокругу који подразумева континуитет историје, организацију система и усмеравање колективне воље од стране ауторитативне и прилагодљиве управљачке елите.

С друге стране, колико дуго ће Кина моћи да остане економски успешна и иновативна, политички стабилна (изнутра) и „добронамерна” (споља) – немогуће је знати јер то, између осталог, (не)зависи само од ње. Опстанак и развој свих политичких заједница, као уосталом и сваког појединца понаособ, укључује безброј различитих и непредвидивих фактора који измичу чисто калкулативном уму, научној и другим врстама предикције, а нарочито вредносним пројектовањима и идеолошким учитавањима – независно од тога шта о томе мислили модерни сцијентисти, футуролози свих врста, као и они најспорнији међу њима – политички, економски, војни и други „аналитичари”. Ипак, то не значи да није могуће сагледати и разумети историјски контекст и тенденције кретања или померања актуелних друштвених структура, политичких односа и актера. Због тога ћемо се у наставку рада фокусирати на неке од историјских околности које су условиле постепени модерни суноврат Кине (18–20. век), да бисмо на основу тога одмерили домете њеног актуелног (пост)модерног успона.

ИСТОРИЈА: ЧИЊЕНИЦЕ И СТЕРЕОТИПИ

Готово све време свог вишемиленијумског предмодерног трајања Кина је заузимала ексклузивну историјску позицију *свећа за себе*. За све то време кинеска цивилизација је трајала као полузатворени, самодовољни привредни и културни простор тзв. Далеког истока, једног од најмање седам сличних „економија-свет” цивилизација.¹⁰ Међутим, са успоном Запада и „пројектом модерности”, који је глобално инаугурисан крајем 16. века, кинески и сви други „економија-свет” простори поступно су слабили, готово до – ишчезнућа. Модерност је донела радикалан прео-

---

творевина у савременом свету. Једино ко се са Кином у том погледу може поредити јесте данашњи Иран (некадашња Персија), политичка заједница која такође има миленијумски карактер. Чини се да је та једноставна историјска чињеница тек у последње време постала важна у очима актера светске политике, а посебно креатора образовних политика и јавног мњења на Западу.

¹⁰ Браудел, Ф. (1990). „Граматика цивилизација”. У: Бродел, Ф. *Цивилизације кроз њихове векове*. Загреб: Глобус. Поред Кине и Индије, Бродел издваја Европу, претколумбовску Америку, Африку, Русију и Турско царство. Свака од њих имала је своје географске, безмало „природне”, споро променљиве границе, с тим да су унутар њих постојала померљива средишта у виду великих центара, тј. појединачних градова.

крет у односу на све што је до тада постојало, како у економском тако и у друштвеном, политичком и сваком другом погледу.

Пре неодрживог налета западне модерности Далеки исток словио је за најразвијенији цивилизацијски („економија-свет“) простор. У његовом центру налазила се Индија, с тим да је читавим подручјем доминирала Кина и њени велики трговачки градови који су диктирали привредне и друштвене токове (Бродел, 2007). Као најстарија и највећа политичка заједница у том делу света, самодовољна, данас би рекли – „самоодржива“ царска Кина није имала проблем са слободном трговином, унутрашњим границама и другим сличним препрекама економског и културног развоја са којима су се суочавале практично све друге цивилизације, а посебно империјалне или регионалне политичке силе. Чак и када су се веће европске предмодерне политичке заједнице трансформисале у протомодерне државе и започеле са стварањем глобалног привредно-политичког поретка,¹¹ ниједна од њих, па чак ни све заједно, нису могле да се мере са ондашњом Кином, фактички највећом силом света. Она је тада (још увек) с разлогом могла да се самопредставља или именује као „Средишње царство“.

Међутим, убрзани развој поморске снаге европских нововековних држава, њихово ширење међународне трговине, потпомогнуто војним капацитетима и подухватима (колонијални ратови и прекоморске окупације), довели су до релативизације значаја и коначног нестанка старих „економија-света“. Следило је рушење већине ондашњих неевропских политичких заједница, укључујући ту и царску Кину. Нико на планети није имао снаге и способности да одоли привредној и војној моћи европских колонијалних држава. Њихова модерност и/или модернизација постајали су ствар историјског фатума у облику својеврсне цивилизацијске уцене: прилагоди се или нестани. Убрзо ће такву логику закључивања преузети и европске универзитетске катедре преобликујући логику моћи у логику Разума и структуру Светског поретка.

С друге стране, пак, ваља бити опрезан: независно од евроцентричног дискурса који је светску доминацију Запада рефлектовао као саморазумљиву, ако не и „природну“ историјску чињеницу, светска историја се могла и другачије одвијати. Ако оставимо по страни пљачкашке аспекте већине цивилизацијских „сусретања“, ¹² постојали су бројни други

¹¹ Најпре слободни градови ренесансне Италије и провинције у северном Низоземљу, потом Португалија и Шпанија, а надамсе Енглеска и Француска које су постале способне да развијају трговину на даљину са другим континентима и унутар њих (16–17. век).

¹² Освајачки походи варвара на Запад који су током антике континуирано долазили са простора Централне Азије. Исто важи и за велика војна освајања у позном средњо-

и другачији додири култура у којима се такође налазила клица успостављања светског поретка. Антички „Пут свиле” је свакако био један од најзначајнијих. Вероватно највећа шанса Далеког истока и његовог политичког предводника да постане утемељивач глобалног поретка испуштена је у 15. веку, оном истом времену у коме је Запад почео да се издиже из своје дотадашње инфериорне позиције маргиналне привреде и провинцијске политичке силе. Наиме, знатно пре прекоморске експанзије европских (прото)држава, царска Кина, на челу са династијом Минг, прва у историји је имала прилику да успостави глобални светски поредак. Читав век пре „великих географских открића” Кина је располагала флотом која је била далеко испред свих европских поморских сила заједно. Кина је имала неупоредиво већу, технички квалитетнију и организационо способнију флоту за дуга прекоокеанска путовања и имала је неупоредиво већи војни, привредни и сваки други потенцијал но било која друга европска или средоземна политичка заједница тог времена.

Јасна потврда таквог стања ствари биле су спектакуларне експедиције кинеског адмирала Ченга Хоа (између 1405. и 1433), који је са више десетина бродова (70) и готово 30.000 војника, трговаца, научника, уметника и других чланова посаде опловио Индијски океан од Јаве до Цејлона и стигао све до Источне Африке – Црвеног мора и Мозамбика. Свуда на том путу оснивана су војна утврђења и тровачке колоније које су шириле кинеску моћ и славу. Били су то подухвати исти, ако не и много већи од оног што га је постигао Колумбо „откривши” Америку 1492. године (Жерне, 2007, стр. 397–414).

Исто тако, Кина је у време владавине династије Минг (1368–1674) имала бољи систем управе и далеко већи привредни и војни потенцијал но било која друга предмодерна политичка заједница ондашњег света. Међутим, упркос свему томе, царска Кина није успела, а чини се да није ни хтела, да постане „глобална сила”, оно што су нешто касније безмало спонтано постале много мање, војно, привредно, ако не и културно далеко слабије политичке заједнице Западне Европе.

У одсудном тренутку светске историје (крај XV – средина XVI века) Кина је одустала од ширења властитог утицаја и даљег „откривања” спољног света. Под нејасним историјским околностима, које су биле обележене уобичајеним унутрашњим борбама око царског трона, али још

вековљу, која су такође долазила из тог подручја (Џингис Кан, Тамерлан и др). Исламски продори у Европу са Блиског истока били су већ нешто друго, премда са сличним, релативно краткотрајним коначним исходом, изузевши простор Балкана.

више и значајније – новим спољним притисцима варвара са Севера,¹³ тадашња кинеска елита одлучила је да се затвори у своје „природне границе”. Готово преко ноћи нестала је свака амбиција да се упозна и користи „спољни свет”, а заједно са тим и могућност да се искорачи из дотадашњег самодовољног цивилизацијског круга („економија-свет”). Убрзо је свака окренутост ка спољашњем свету постала политички табу, а онда и пример „издајничког деловања” које је подразумевало смртну казну. Речена погрешна или можда изнуђена унутрашња и спољна политика представљала је кобни усуд од кога се Кина вековима касније није могла опоравити.

После добровољног или можда принудног кинеског „самообуздавања” уследила је окупација од стране Манџураца и потом вишевековна владавина покинежене династије Ђинг (1644–1911). Након краткотрајних успеха нове династије у погледу унутрашње консолидације и заокруживања територија Царства, дошло је до својеврсне цивилизацијске деградације коју је нешто касније појачала колонизација спровођена од стране великих сила Европе, нових господара (Новог) света, тј. „Светског поретка”. Тако је већ од средине 18. века кинеско „Средишње царство”, највећа политичка заједница „између Неба и Земље”, постало фактичка маргина модерног – европског и/или Западног „светског система”.¹⁴

Царска Кина под вођством стране династије није била у стању да се одупре трговачкој и војној навали која је по први пут у историји долазила са (за Кину) – „Далеког запада”. Такорећи преко ноћи, Средишње царство је постало плен великих сила са Запада, динамичних војно-привредних конгломерата који су успешно освајали део по део кинеске територије, користећи тамошња богатства и суверено одлучујући о већини важнијих привредних и политичких питања везаних за опстанак Царства. Тако је Кина дочекала модерна времена и нарастајући светски привредни поредак потпуно неспремна и никада слабија. Током 19. и прве половине 20. века она ће бити тек бледа сенка некадашње величине, више прост збир распарчаних – окупираних, колонизованих, отцепљених или узурпираних територија, но целовита или јединствена политичка заједница. Сиромаштво њених многобројних народа постаће опште место за „заосталост” и „традиционализам” у очима просвећених

¹³ Били су то „варвари са севера” – Манџурци који су успели да савладају најуспешнију и најдуготрајнију кинеску династију Минг. Претходно су Кину добрано већ опустошили Монголи Џингис Кана и његови потомци на кинеском трону (1206–1367).

¹⁴ О генези појма и његовом историјском конституисању види Волерстин, Е. (2012). *Модерни светски систем*. Том 1–2. Подгорица: ЦИИД.

елита на Западу, док су домаћи тајкуни маштали о преображају искључиво по узору на стране колонизаторе.

Да ствар по кинески понос буде још гора, њихово старовековно Царство, баш као и потоња новонастала Република (1911), највише ће страдати од свог најближег суседа, царског Јапана. Некада заостало острво подељено на многобројна феудална краљевства, а потом хипериндустријализована и супермилитаризована модерна држава, Јапан ће стицати моћ на рачун Кине још од њиховог првог већег модерног сукоба око контроле Кореје, после којег је уследила и јапанска понижавајућа окупација Тајвана (1894–95). Континуитет јапанског освајања сукцесивно се наставио преузимањем немачких поседа у Кини (1914), окупацијом Манџурије (1931), нападом на Шангај (1932) и најзад освајањем целокупног приобалног, најбогатијег подручја Кине – од њеног севера па до крајњег југа (1933–35; 1937–1944). Према непотпуним подацима и конзервативним проценама, рачуна се да број погинулих Кинеза у борбама са Јапаном током 20. века увелико превазилази 20 милиона људи!

Када се свему наведеном додају и кинески унутрашњи *ирађански рашови* током 19. века (пре свих велики сељачки устанак „Таипинг“, вођен од 1851. до 1864. год. са неутврђеним бројем жртава: процене се крећу од 10, 15 и 20, до чак 60 милиона људи!), различити *сецесионистички уштанци* (побуне Ујгура, муслимана са запада Кине, 1825–1862. и 1873; немири на Тибету итд) са такође (неутврђеним) милионским жртвама, као и отворени *војни сукоби са европским државама* на кинеском тлу (посебно „опијумски ратови“ са Великом Британијом, 1842, 1860, 1900), јасно је зашто је некадашња прва сила предмодерног света у освиту 20. века била на ивици властите пропасти.

Безнадежно стање ствари прекинуто је тек са окончањем *ирађанског раша*, унутрашњег идеолошког и војног сукоба који се наставио и после војног пораза Јапана (1945). Беспштедни рат, који су готово четврт века водили комунисти Мао Це Дунга против „националиста“ Чанг Кај Шека,¹⁵ окончан је четири године после завршетка Другог светског рата стварањем нове Народне Републике Кине (1949).¹⁶ Први кораци осамостаљене Републике под комунистичким вођством били су неодлучни,

¹⁵ Трајао у континуитету од 1927. до 1949/50. год., с тим да је незванично замрзнут док се водила борба са Јапаном (1937–1945).

¹⁶ Истовремено, политичке избеглице из континенталне Кине на острву Тајван продужују трајање Републике Кине основане 1911. год. Захваљујући свесредној подршци САД, Тајван је са својих двадесетак милиона људи представљао земљу од преко милијарду људи у Уједињеним нацијама од 1949. до 1971. год.

неки неразборити,¹⁷ а неки потпуно катастрофални.¹⁸ Међутим, упркос свим политичким грешкама и последичним страдањима становништва, кинеска комунистичка власт се одржала захваљујући чињеници да је била (и остала) једина политичка снага у модерној епохи Кине која је успела да обезбеди њену *сувереност*.

После толико векова стране окупације Кина је тек захваљујући политичкој снази њених комуниста постала способна да одоли спољашњим притисцима. Политички легитимитет комунистичке власти био је сигуран доследном борбом за сувереност, али и надом да ће нови политички поредак донети и нови, квалитетнији живот непрегледним сељачким масама које никада раније нису имале никакав политички утицај, а још мање економску сигурност. Нова власт је обећавала решење за бројна социјална и политичка питања (од ендемског сиромаштва до политичке партиципације региона у одлукама централне власти) која су вековима онемогућавала равномеран развој у најстаријој политичкој заједници на свету.

Коначно, велики преокрет и стварни бољитак дошли су онда када се Кина крајем седамдесетих година прошлог века коначно одрекла свог дотадашњег идеолошког фундаментализма и (само)наметнуте изолације. По први пут у историји модерне Кине учињен је конкретан напор да се искорачи из света политичке и привредне самодовољности које су некада давно промовисали царски управитељи из династије Минг (средина 15. века), све да би их некритички преузели и практиковали њихови неочекивани комунистички потомци (средина 20. века). Када су идеолошке представе и политички фантазми коначно прозрени и одбачени, Кина је за свега неколико деценија постала привредна сила чијем се напредовању у овом тренутку, упркос бројним, често и злурадим очекивањима идеолошких чистунаца, економских ривала и политичких противника, напосто – не види граница. Ревитализујући и надограђујући

¹⁷ Посебно они на спољнополитичком плану: директно војно ангажовање у Корејском грађанском рату (1950–53), погранични оружани сукоби са Индијом (1962) и СССР-ом (1966; 1969).

¹⁸ Односи се на наглу и насилну општу индустријализацију познату под називом „Велики скок напред” (1958–61. год). Тај велики утопијски пројекат потпуног преуређења сеоских и градских заједница је уз занемарљиве позитивне учинке изазвао велику глад и масовно умирање од глади какво још никада пре није забележено (бројке о преминулима се крећу од 13, преко 20, до чак 43 милиона људи!). У истом рангу ирационалности налази се и дугогодишња девастирајућа идеолошка чистка и анархија под називом „Културна револуција” (1966–1975). Она је својом идејном радикалношћу и физичком насилношћу (масовна хапшења неподобних и прогонства у далеке провинције, затварање школа и универзитета на по неколико година и сл.) запретили су уништењем сваке наде везане за обнову и просперитет Кине.

властите цивилизацијске корене, хармонизујући ауторитарно политичко вођство са слободном приватном иницијативом, Кина је успела не само да постане водећа „земља у развоју”, како се то некада говорило,¹⁹ већ и да израсте у потенцијално најутицајнију државу новог глобалног поретка 21. века.

*

Да бисмо боље разумели привредне и политичке потенцијале данашње Кине неопходно је још једном осврнути се на историјске узроке који су довели до политичке, економске и културне доминације модерног Запада над Кином и осталим незападним предмодерним светом. Ово тим пре јер је све до Новог века, готово у сваком од наведених аспеката друштвеног живота, европски Запад важио за слабији, тј. неразвијенији део света у односу на Далеки исток, посебно Кину.

О разлозима због којих је дошло до модерног цивилизацијског преокрета и доминације Запада над „остатком света” написани су непрегледни томови историјских, политичко-економских и сличних врста студија. Када се све сабере и одузме, чини се да подједнако могу бити валидни закључци који се односе на историјску случајност и (не)срећну судбину једних и/или добру срећу других. Међутим, исто или слично важи и за бројне написе у којима се доказују геополитичке, технолошке или културолошке предности Европе (*Zaiyaga*) у односу на Кину, Индију и друга источна царства (*Istok*).

Не улазећи подробније у анализу објективних и измаштаних разлога за модерни успон и, чинило се, коначни „тријумф Запада”, издвојићемо само најчешће коришћене „аргументе”, који су по правилу структурисани у стереотипној дихотомној форми: (а) *културолошки аргументи* – западна „склоност ка експериментисању” и преузимању ризика насупрот источњачкој „пасивности” и склоности медитацији; (б) *верски аргументи* – индивидуализам „западног хришћанства” (католицизам и реформација) насупрот колективистичком конфучијанству и усамљеничком будизму Истока; (в) *економско-политички аргументи* – капиталистичка производња и посветовљени друштвени односи на Западу насупрот „азијском начину производње” (М. Вебер) и „оријенталном деспотизму” (Витфогел); (г) *економско-агролошки аргументи* – аграрна производња која изискује организацију са дивинизованом друштвеном хијерархијом и политичком дисциплином насупрот индустријској капиталистичкој

¹⁹ Велики политички циљ који је Кина себи поставила још шездесетих година прошлог века, а који је и данас званично у опцијају – више као израз политичке скромности, не и као емпијска чињеница.

производњи која „рашчарава свет” политичке метафизике и аналогних друштвених хијерархија; (д) *биополиитички аргументи* – позајмљен из теорије еволуције: међусобно надметање већег броја мањих политичких заједница Запада у борби за опстанак, а касније и водеће место у светској подели моћи, нужно производи њихову већу адаптивност на промене, што даље поспешује раст снаге и флексибилности Запада у односу на „монолитни” Исток где доминантна позиција Кине никада није озбиљно доведена у питање. Зато приликом неизбежног такмичења и судбоносних судара цивилизација увек побеђује она која је спремнија на конкуренцију, промене и прилагођавање новим системима моћи.

Извесно је да наведена и слична објашњења за стечену модерну предност Запада над остатком света, колико год да била интригантна, заводљива или плодотворна, не пружају целовит одговор на питање порекла и устројства модерног светског поретка. С друге стране, поврх већ уочене пропуштене прилике за Кину да постане водећа глобална сила (крај 15. – средина 16. века), ваља приметити да постоје и други, додатни разлози за дојучерашње кинеске инфериорности у маргиналне улоге у функционисању новонасталог (модерног) света. За разлику од ренесансне Европе, Кина развијеног средњег века није имала слободне градове, трговачке и предузетничке сталеже који би посредовали између централне власти и масе сељачког становништва. Кинески феудализам није развио економске интересе нити политичке захтеве за преуређење друштвених односа, самим тим ни Царство није познавало унутрашње подстицаје за отварање према свету. Речју, мандаринска Кина је била лишена капиталистичке производње, предузетничког духа и свих других модерних (западних) привредних и политичких акумулација капитала и остваривања профита као сврхе и структуре економске и политичке културе заједничког живота.

Другим речима, све до доласка европских колонизатора Кина није искусила економски или друштвени изазов који би довео у питање наслеђене друштвене идеале, вредности и социјалне хијерархије. Кључне институције Средишњег царства, које су трајале под различитим освајачима са Севера, коначно су поклекле пред навалом динамичних привреда и супериорних војних потенцијала са далеког Запада. Тако је царска Кина постала релативно лак плен за европски Запад, а нешто касније и за модерни Јапан, прву далекоисточну земљу која је, уз велике унутрашње отпоре и насиље, ипак пригрлила наметнуту модернизацију, посебно ону у домену привреде, технологије и, следствено томе – наоружања. Царска („конзервативна”) Кина је упорно избегавала сваку врсту модернизације или „позападњачења”, при чему се аутентичност источне цивилизације свела на нарушени ауторитет цара и његовог управног

апарата, с једне, те послушност неписмене и неутешно сиромашне масе становништва, с друге стране.

Утолико је наратив *модернизације*, заједно са пратећом идеолошком реториком еманципације, универзализма и расизма, артикулисао до данас најчешће коришћени аргументативни стереотип о супериорности Запада над осталим деловима света. Реч је о (ћ) *модернизацијском аргуменџу* у коме се сабирају сви раније наведени разлози кинеске заосталости и западне супериорности. Модернизацијски аргумент подразумева слику напредног друштва заснованог на владавини права, ослобођеним снагама индивидуализма и снажним рационализмом који се превладавају на све традиционалне друштвене форме (сталешко друштво, патријархална породица итд), при чему је капитал(изам) основни регулативни принцип функционисања привреде и политике.

Отуда су у модерном (западном) друштвено-научном дискурсу *индустријализација производње и политичка инклузија, заједно са правном заштитом приватне својине и либералним економско-политичким поретком*, по правилу виђени као неопходни, нужни, ако не и довољни услови за напредак и „успешну модернизацију” сваког друштва. На аргументативном нивоу речени индикатори модерности функционишу као основни критеријум и уједно универзално прихватљив вредносни циљ. За разлику од „закаснеле”, „деформисане”, „ауторитарне” или „неуспешне” модернизације, ова друга, „права” и/или „истинска” („успешна”, „либерална”, „демократска” итд) модернизација представља обавезујући путоказ за поуздану и сигурну будућност свих старих и нових народа/нација и њихових политичких заједница.

Модернизацијски аргумент подразумева да историја није ништа друго до еволутивни ток сталног напредовања политичких слобода и привредног развоја према моделу држава Запада. Била је то општеприхваћена теза европског просветитељства на његовим врхунцима с почетка 19. века, као и главни либералистички мотив у идеолошким борбама 20. века. Међутим, после искуства са тријумфализмом разобрученог неолиберализма с краја тог истог века, данас је мало ко спреман да без оградe брани такву ексклузивистичку теоријску позицију, премда и даље опстојавају идеолошке приповести о „неизбежној”, „неодољивој” или „природној” модерности. Хеуристички моменти тог типично западног историјског „пројекта” несумњиво имају своју аргументативну вредност, но они исто тако лако промашују услед склоности ка симплификацији која правилима једног „цивилизацијског развоја” додељује универзална важења и примену.²⁰

²⁰ Модернизацијски аргумент је, инаугурисан радом Макса Вебера и других корифеја европске континенталне социологије с почетка 20. века, доминирао у америчкој

Независно од привлачне реторичности и позивања на слободу, креативност и људска права, утисак је да модернизацијски аргумент одвише лако приања уз класичну политику отимања, двоструких стандарда и моралне хипокризије. Управо зато, када данас говоримо о несумњивом „успону Кине“, политичке заједнице која свакако не представља типичан облик модерне – западне националне државе, нужно је запитати се о валидности уобичајеног модернизацијског наратива који у кинеској прошлости препознаје само „назадни традиционализам“ и „оријентални деспотизам“. Упркос често насилном ауторитаризму, сталешким поделама, меланхоличној загледаности у вечност и другим отежавајућим околностима за модеран друштвени развој, кинеска традиција је показала виталност и креативност које су обезбедиле континуитет културног идентитета и ревитализацију моћи и утицаја некадашње Кине у посвећеном модерном контексту. Кина сигурно никада неће бити модерна држава према западним параметрима и идеолошкој рецептури, па опет, можда баш због тога, њена лидерска позиција у (пост)модерно обликованом свету постаје и вероватно ће бити већа но што је то икада раније била.

КИНЕСКО ПРЕОБЛИКОВАЊЕ (ЗАПАДНЕ) МОДЕРНОСТИ

Насупрот мање-више истим или сличним привредним и политичким односима у свим политичким заједницама које су настајале и нестајале током предмодерног доба (антика и средњовековље), нововековне (16–17. век) и надамве модерност конституисана на Западу Европе (17–18. век), изнедрила је сасвим нове историјске облике привредног, политичког и друштвеног живота, укључујући и начине њихове теоријске рефлексије.²¹ Захваљујући томе, западна модерност је за свега пар векова премрежила и преобразила планету створивши први прави „глобални“ привредни (посредно и политички) „светски поредак“ (19–20. век). Устројство тог поретка може се пратити кроз три тока или врсте модерности.

социолошкој литератури средином прошлог века (Парсонс и др), да би крајем века свој врхунац досегао у делима социјалдемократских аутора (Гиденс и др).

²¹ Владимир Н. Цветковић, *Воља за ново (О ідеалізації модерності)*, Београд: Дерета, 2007.

Прва од њих била је *привредна модернизација*. Она се развијала уз „првобитну акумулацију капитала” и формирање капитал-односа у различитим сферама друштвености. Последице су биле свеопшта урбанизација и диманична индустријализација који су подразумевали технолошки напреднију врсту пољопривредне производње, стварање нове радне снаге и нових правила економије. Скупа узев, они су произвели друштвену промоцију предузетника спремних на преузимање ризика, трговину на даљину и иновације, које су функционисале независно и од уобичајено непредвидивих владарских „интервенција” у сфери производње (подизање пореза, конфискација имовине, покретање ратова итд.).

Делимичан пад наталитета и апсолутни пад морталитета били су пратећи феномени друге – *друштвене модернизације*, која се очитовала кроз повећану социјалну покретљивост, раст индивидуализма и слабљење породичних веза, односно релативизацију свих наслеђених вредности живота у традиционалној заједници. Упоредо са тим токовима одвијала се и трећа, *политичка модернизација*, заснована на смањеној социјалној дистанци и општој демократизацији односа. Они су подразумевали далеко већу укљученост дотадашњих декласираних друштвених сталеза и слојева у јавни простор политичке заједнице, што је аутоматски значило и повећане аспирације ка политичкој једнакости индивидуума и упражњавању слобода свих врста.

Новоформирани свет привреде и политике изнедрио је *националну државу*, нову врсту политичке заједнице засновану на *концепту суверености*, кључној одредници модерног света политике (Цветковић, 2019а, стр. 87–124). Као правни и политички основ националне државе и њене унутрашње и спољашње слободе, сувереност је и важан институционални посредник у функционисању светског привредног система. Премда „у теорији” концепт суверености важи за све државе света, њега „у пракси” могу да уживају само велике силе Запада – творци модерног светског поретка. Њихови главни привредно-политички центри сукцесивно се померају од италијанских и северноевропских градова континенталне Европе (Ђенова, Фиренца, Венеција, Амстердам; 15–17. век), преко Лондона и Париза (18–19. век), до прекоморског Њујорка (20. век). У међувремену, делом захваљујући акумулираној привредној, друштвеној, политичкој и војној снази свог дуговековног Царства, а делом услед свог географског положаја, самодоволна Кина је стајала по страни готово свих наведених модернизацијских токова. Зато је после манџурских освајања (16. век) и велике привредне и културне стагнације, које обично иду уз страну окупацију, Кина постала плен националних држава модерног Запада (17–18. век). Врхунац је представљао злогласни „век понижења” (19–20. век) који је донео готово незабележена

разарања свих врста, упоредива, можда, само још са походима Џингис-Кана и његових наследника.

Како год, захваљујући познатим модерним историјским околностима (континуирана разарања материјалних добара у бројним грађанским ратовима и страним окупацијама са непојмљиво великим људским жртвама током 19. и 20. века), Кина је тек од друге половине прошлог века стекла снагу и могућност да постане аутономни део модерног света. Почетак тог процеса било је формирање Народне Републике Кине, која се изборила да самостално изграђује сопствене институције и да доноси одлуке о (не)прихватању већ етаблираног светског привредног и политичког поретка. Тако је најстарија цивилизација на свету дошла у прилику да функционише на политички модеран начин, тек са победом домаћег, премда идеолошки „увезеног” – комунистичког политичког покрета!

Први кинески кораци у потврђивању државне суверености били су насумични, често погрешни и чак трагични.²² То и не изненађује много ако се имају у виду идеолошке околности оног времена и тежина главног политичког циља: осигурати постојани политички поредак и изградити нову друштвену хијерархију који би повратили ауторитет централне власти и оснажили самопоуздање најбројнијег народа на свету. Болна идеолошка и политичка лутања, очитована кроз борбу са сопственим илузијама и произвољном модернизацијом друштва, трајала су предуго (више од три деценије), али срећом нису била кобна по нову суверену Кину.

Захваљујући наизглед благом, али ипак темељном политичком заокрету који је иницирао нови вођа из старе генерације „оснивача”,²³ крајем седамдесетих година започиње време *разборишої уйрављања* домаћим проблемима и *умешної прилатођавања* спољашњем свету. Тако је Кина за мање од пола века прошла кроз већину друштвених и привредних промена које је Запад претходно искушавао током готово пола миленијума. Кроз хиперубрзану модернизацију изграђена је савремена Кина и то не као пуки клон западних образаца, већ као аутентична политичка заједница са својим засебним културним коренима, историјским искуством и тенденцијама, укључујући ту особени друштвени профил политичких актера. Најзад, оно што је у друштвеном погледу понајвише различито у односу на западно модерно искуство и политичку праксу

²² Фусноте бр. 21. и 22.

²³ Премда је био један од комунистичких ветерана, Ден Сијаопинг (1904–1997) је постао идејни вођа и главни политички организатор „друге генерације” КПК, која је руководила великим привредним и политичким отварањем према свету, као и унутрашњом демократизацијом Партије.

(истрајно и доследно разарање свеколиког предмодерног наслеђа: преобликовање функција породице, подела и десакрализација власти) јесте кинеско очување ауторитета породице, с једне, те власти, с друге стране.

Тешко и онеспокојавајуће искуство организовања модерне (националне) државе у комунистичкој Кини, после низа почетних неуспеха и катастрофа, усмерило је тамошњу политичку елиту ка успостављању чврстих спона са до тада презреним властитим цивилизацијским наслеђем. Друштвена и политичка криза изазвана екстремним догађањима у време „културне револуције“²⁴ превладана је захваљујући политичком разуму који је обновио легитимитет политичког вођства и донео економски и цивилизацијски опоравак. Поједностављено речено, постаоистичка генерација комунистичких вођа Кине умела је да искористи позитивно историјско наслеђе старог мандаринског експертског система, при чему је успела да избегне и некадашњу царску ексклузивност, тј. апсолутну политичку недодирљивост.

Подсетимо се да је Кина била прва политичка заједница у историји која је свој унутрашњи поредак градила не само на свуда у свету уобичајен начин: сакрализацији власти, тј. дивинизованом ауторитету владара, већ и на политичкој снази њених световних управитеља који су до положаја моћи долазили на основу знања и способности, тј. кроз „државне испите“ и такмичења у компетентности, где се друштвене функције нису наслеђивале већ заслуживале (Сијаонан, 2017, стр. 231–264). Пракса друштвене одговорности и личне посвећености напретку заједнице у виду „конфучијанства“ уведена је још у време првог великог царства династије Хан (од 206. п.н.е до 220. год. нове ере), имала је свој континуитет и различите историјске фазе („неоконфучијанство“, 8–12. век), које су се одржале готово до самог краја Царства. Миленијумско

²⁴ Током дугих десет година трајања „Културне револуције“, која је била нека врста усмераваног тоталног грађанског рата на челу са парамилитантном омладинском организацијом Црвена гарда, доброно је руиниран и готово уништен врх политичке елите у тадашњој Кини. У име одбране изворних револуционарних начела и одбацивања „стarih духова“, тј. свих могућих „контрареволуционара“ (земљопоседници, богати селаци и други „буржоаски елементи“, екстремни левичари су посебно били забављени прогоном либералног дела политичке елите у државном вођству и Комунистичкој партији: ухапшен је и у затвору мучен (где је и преминуо) тадашњи кинески председник Лију Шаођи, заједно са више десетина чланова Политбироа, потпредседницима и бројним руководиоцима Партије који су смењени и протерани на присилан рад. Иста судбина задесила је и многе челне политичке људе у привреди, војсци, образовању, као и на хиљаде грађана који су се нашли на мети ексклузивних чувара револуције. Културна револуција је званично окончана после смрти Мао Цедунга (1976), да би на партијском конгресу из 1981. год. била усвојена резолуција којом се осуђују све погубне „тековине“ тог несрећног идеолошког експеримента.

трајање конфучијанства као својеврсне службене доктрине и политичке праксе, заједно са разноликим, понекад непријатељским верским традицијама попут старијег таоизма и нешто млађег будизма, омогућили су плодотворан спој традиције и просвећености, култа породице (предака) и култа царства (заједнице), при чему су школовани *ујравиџељи* одржавали социјалну равнотежу између велепоседничке елите (којима је ограничавана власт) и потлачених сељака (чије је сиромаштво било надомешћено власништвом над минималном земљом).

Управитељи су надзирали богаташе и предузетнике, држали на оку бунтовне сељаке и водили државу за цара и његову славу. Образовани стручњаци, верски и политички ауторитети, сакупљали су порезе и управљали судовима, организовали војску и водили ратове – увек уз гвоздену дисциплину и промоцију вредности хијерархијског поретка и радне етике. Каснији разлози компромитације такве врсте власти (ауторитет са легитимитетом образованости) углавном су се налазили у спољашњим факторима (стране војске, колонијални господари), а мање у корупцији и непотизму, стандардним слабостима сваке, а посебно неограничене (царске) власти. Конфучијански систем је попустио пред спољашњим налетима првенствено због јачих војски непријатеља, а тек потом због ефикасности конкурентских политичких и привредних поредака.

Међутим, када је после векова нововековних окупација, ратова и устанака најпре само наговештена (проглашење Републике, 1911/12), а знатно касније и успостављена, *државна сувереност* (Народна република, 1949), створени су услови за својеврсну ревитализацију улоге и моћи некадашњих државних управника. Нови државни управитељи, „комунистички мандарини” како су их звали на Западу, независно од углавном свог слабог образовања и никаквог државничког искуства, успели су да успоставе и одрже политичко јединство земље, при чему су чак успели и да територијално заокруже границе државе. Пола века касније Кина ће избити на чело „земаља у развоју”, да би данас била главна светска сила у успону, прва или друга држава на свету према већини економских чинилаца.

Првобитна комунистичка власт у Кини, упркос свим инхерентним слабостима политичких почетника и/или сањара (политички волонтизам и идеолошка искључивост, управљачка некомпетентност, итд) успела је за тридесетак година владавине да се „идејно и структурно трансформише и да створи режим способан да учи у ходу”. Нови-стари поредак, политички и привредни режим на челу са кинеским комунистима, успео је да артикулише јасне и достижне циљеве и да обезбеди средства, потребно знање и умеће за њихову реализацију. Тако је створен данашњи

прилично ефикасан политички и необично флексибилан привредни систем који су омогућили Кини да се пореди са најмоћнијим и најбогатијим силама данашњег света. Кина данас развија јединствен, уникатни поредак који није могуће једноставно „копирати” или примењивати у другим деловима света, с обзиром на то да донекле измиче уобичајеним идеолошким класификацијама и модерним политичким моделима.

Кинеска, начелно једноставна формула успеха: „политички капитализам” или „социјализам заснован на принципима тржишне економије”, као „мешовити систем” различитих облика власништва, привредног организовања и државног усмеравања такмичења на регулисаном тржишту (планирање друштвено пожељних циљева и ослобађање простора за приватни и државни капитал и инвестиције), настала је захваљујући сталним променама економских и политичких алата, односно континуираном и смелом прилагођавању околностима, тј. деловању изван обавезујућих идеолошких калупа.²⁵ Захваљујући томе, а упркос доктринарним очекивањима либерала свих врста, комунистичка Кина је успела да готово искорени апсолутно сиромаштво које се на Далеком истоку одувек доживљавало као нека врста ендемске социјалне болести за коју нема лека. Данас, нови управљачи, али и нови, другачији кинески народ, но што је то био онај из времена Царства и првих деценија Народне Републике, по први пут у својој вишемиленијумској историји стичу друштвене навике и очекивања која су постављена далеко изнад границе пуког преживљавања (народ), потврђивања моћи (власт) или демонстрације силе (држава).

Најзад, посебно политичко достигнуће модерне (двадесетовековне Кине) на унутрашњем плану, поврх обезбеђене независности и јединства, јесте чињеница да је успела да изгради властиту – кинеску *нацију*. Готово да више нема изолованих племена и етничких група које су до 20. века *просто* (не и бројчано) заузимале већину Кине. Данас народ Хан чини 90% становништва Кине и он представља нуклеус најбројније нације на свету. Различити дијалекти и велике регионалне разлике превладане су јединственим писмом и државном границом која је свој данашњи облик добила комунистичком победом у грађанском рату

²⁵ Све је заправо до тога да се обезбеди руководећа снага државе у тржишној економији. Речена „формула” створила је модеран Запад, премда се то никада у „теорији”, тј. идеологији (политичким и економским доктринама) либерализма није прихватало, односно признавало. Данашњи, све бројнији покушаји превредновања улоге државе у капиталистичком поретку на Западу још увек су у сенци правоверне доктрине о невидљивој руци дивинизованог тржишта и под будним критичким оком његових дежурних апологета.

(1949) и нешто каснијом анексијом Тибета (1951), чији стратешки значај не може бити прецењен када се говори о савременом успону Кине.²⁶

Главна политичко постигнуће из ере Мао Це Дунга – *уједињена Кина* (од Жутог мора до Синђијанга и Тибета; од Пекинга до Хонгконга и Хајна-на), може се одржати само уз јачање унутрашњег политичког јединства и економски напредак који обуздавају регионалне етничке (Тибетанци, Ујгури и др. *vs.* Кинези) и социјалне (село *vs.* град) поделе. Утолико је савремена Кина у специфичној историјској позицији истовремене *изградње националној идентитетима и успостављања нових друштвених односа и правила*. Зато је и већа одговорност КПК за развој Кине јер мора да успоставља равнотежу између различитих друштвених интереса унутар (и изван) своје политичке заједнице, а да при том задржи идеолошки профил политичке снаге која се залаже за социјалну правду и одрживи развој, националну безбедност и (не и последње) – државни престиж.

* * *

Кина је данас по многим параметрима водећа светска привреда способна да уз материјални развој одржава грађански мир, унутрашњу и спољашњу стабилност. У том контексту кључна политичка питања, (не само) у Кини, односе се на питања *социјалне правде* или (*не*)једнакости, односно поделе *одговорности* за друштвени развој. Прво је посебно осетљиво ако се има у виду званична идеолошка легитимација поретка, с једне, те интереси нове елите, с друге стране. Успоставити равнотежу између политичких циљева (који пројектују идеал друштвене једнакости) и привредне праксе (која убрзава социјалне разлике) тим је већи проблем уколико се имају у виду невиђена брзина урбанизације кинеског друштва и оштре регионалне разлике (између богатог приобаља и сиромашног залеђа). Речене структурне неједнакости не би се смеle препустити спонтаном „разрешењу” јер би оно готово сигурно било друштвено драматично и неприхватљиво. С друге стране, свака „чисто политичка” акција у циљу радикалне промене правца друштвеног развоја

²⁶ Тибет, који се у геополитичким приручницима често назива „водена тврђава Кине”, извориште је три главне кинеске реке: Жута река, Јангце и Меконг. Иако оне представљају природни темељ настанка свеколике кинеске цивилизације, тек је Народна Република обезбедила суверено владање њиховим целим током. Да то није учињено кроз својевремено контроверзно припајање Тибета савремена Кина би била прилично крхка државна творевина.

У том смислу треба разумети и један од највећих грађевинских подухвата у савременом свету – изградњу железнице од Ласе (2.275 метара надморске висине) и планинских превоја залеђених простанстава Тибета (на висини од преко 5.000 метара) све до 4.000 километара удаљених Пекинга и Шангаја.

извесно води у пропаст. Зато је функционисање водеће кинеске партије, а посебно њеног врха, од одлучујућег значаја за даљи развој Кине.²⁷

Све док је само једна политичка снага одговорна за све (и сваког) – унутрашњи друштвени и политички притисци неће слабити, напротив, а водећа партија ће бити принуђена да води сталне унутрашње борбе и диференцијације по бројним питањима. Главни проблеми у држави и даље ће бити *корупција* и *нейолишизам*. Оне су присутне од када је света и века, но су данас услед модернизације и демократизације практично свих политичких заједница посебно уочљиве и неприхватљиве. Историјско искуство је показало да се дате друштвене болести лакше и брже савладавају, тј. контролишу и санкционишу, ако постоји здрава политичка конкуренција и међусобно надгледање правноправних политичких ривала. Због тога је модерна демократија на Западу, упркос свим својим недоследностима и мањкавостима, и даље узоран пример за праведан политички поредак. С друге стране, модерно политичко искуство са партијским плурализмом у готово свим незападним земљама јасно сведочи да универзално политичко решење за одржавање грађанског мира и успостављање политичке правде једноставно не постоји. Утолико није паметно очекивати или инсистирати да се цео свет преустроји по западном моделу демократије.²⁸

Кина вероватно никада неће успоставити систем западне демократије у оквиру својих граница. Питање није само да ли је то могуће, већ и да ли је уопште потребно? Одговори нису тако очигледни како се то можда чини. Исто тако ваља имати на уму и то да политички систем Кине није тако једноставан како га на Западу по правилу приказују.²⁹

²⁷ У последњих четврт века унутар КПК успостављена је очекивана друштвена спрега између политичког врха и нових богаташа који постају чланови Партије. Од даљег развоја односа снага унутар кинеске елите зависиће умногоме и начин успостављања социјалне равнотеже у кинеском друштву (Yang et al., 2020).

²⁸ Политички плурализам на Истоку тек треба да добије своје институционално решење. Земље које су се после Другог светског рата развијале као амерички протекторати, од Јапана и Тајвана, преко Јужне Кореје до Филипина и сл, усвојиле су мање-више институционалну љуштуру демократије засноване на подели власти и грађанским правима, при чему се стварни политички живот, доношење одлука и санкционисање грешака, по правилу, одвијало изван званичних законских протокола, демократских норми и слободног јавног мњења.

²⁹ Званично, поред Комунистичке партије Кине, у данашњој Кини постоји још укупно осам партија које обједињује заједнички именитељ – „социјализам кинеских карактеристика”. Таква врста „политичког плурализма”, бар на први поглед, неодољиво наликује некадашњем „Социјалистичком савезу радног народа” у бившој Југославији, јединственом политичком кишобрану под којим су се налазили многобројни „аутономни друштвени субјекти” (струковне организације, грађанска удружења, синдикати и др) посвећени побољшању социјалистичког развоја земље. С друге

Па опет, по свему судећи, водећа политичка организација (КПК), ма колико се трудила, напосто *не може* да контролише свеколики друштвени живот. Амбиције у том смислу су се (вероватно) потрошиле после лоших искустава са Културном револуцијом, но, независно од тога, ваља се суочити са новим друштвеним тенденцијама које се огледају у потреби за већим учешћем у политичком и сваком другом одлучивању. Политичка незадовољства грађана и различитих друштвених група могу се ублажавати повременим „проветравањима” унутар владајуће партије, но то су обично потези за једнократну употребу који не могу да образују трајно системско решење.³⁰ Друга важна питања партијског организовања: обезбеђивање унутрашњег јединства, континуитет вођства и сл. – више су питања политичке праксе, мање теорије, идеолошке доктрине или футуристичког нагађања. Лаконски се може закључити само то да је извесно како ништа није сигурно.³¹

стране, званична политика обједињавања бивших колонијалних градова, под паролом „једна земља – два система”, омогућава постојање више десетина партијских – не стриктно социјалистичких организација у Хонг Конгу и Макау.

³⁰ Системска борба са корупцијом велики је изазов за сваку уређену државу. Једна од до сада најубедљивијих у Кини јесте она коју је по доласку на власт (2012) предузео и још увек успешно води актуелни кинески вођа – Си Ђаопинг.

³¹ У том духу ваља промишљати и контроверзну одлуку кинеског руководства (2018. год.) да се не ограничава број мандата председника државе. Претходно, пак, после смрти Мао Цедунга, увредило се да мандати највишег руководства могу трајати највише десет година. Према мишљењу већине политичких аналитичара на Западу, таква обичајна политичка пракса допринела је динамичном и успешном вођењу најмногљудније земље света. Сада, када нема ни обичајних а ни законских ограничења за владање, објективно је очекивати да се ствари могу погоршати и то тако што ће систем склизнути у неки од облика персоналног ауторитаризма. Не потцењујући дату могућност, треба приметити да напуштање ограничења мандата не мора нужно да значи доживотно владање истих људи и идеја. Својевремено, ограничавање председничког мандата није постојало чак ни у САД, где је исти човек (Френклин Рузвелт, 1882–1945) чак четири пута заредом биран за председника државе са петогодишњим мандатом (1932, 1936, 1940, 1944) и то не само зато што је његов трећи мандат започет у ратним околностима Другог светског рата, а четврти при његовом завршетку, већ и зато што уопште није постојала институционална – уставна препрека за узастопно кандидовање, већ само неписано правило или обичајна пракса да се исти кандидат не појављује три пута заредом на истој – председничкој функцији. Уставна препрека за треће узастопно кандидовање за место председника САД донета је са уставним амандманима из 1951. год., с тим да и даље постоји могућност поновног кандидовања након пропуштеног мандата.

Исто тако, упркос познатој репутацији Кине као строго централистички уређене државе, у њој данас и даље постоје прастари проблеми контроле покрајинских органа власти. Вероватно ће тако и остати све док не постоји јасно институционализована подела одговорности у органима локалне и централне власти. Другим речима, докле год се процеси утврђивања и санкционисања политичке одговорности одвијају унутар само једне политичке формације, ма колико она била изнутра разуђена, њено вођство компетентно, а чланство способно, мотивисано и некорумпирано, неће се постићи *дугорочна стабилност* државног поретка, делотворна власт и предвидљиво коришћење њених ресурса моћи. Својевремено је мандарински систем у славним данима Кине представљао примерен – ефикасан институционални одговор на слична друштвена и политичка питања. Потоња дегенерација система учинила је да се предмодерна Кина укопа у самодовољност сопствене (не)моћи. Данас су релативно слаби изгледи да се тако нешто понови, па опет, није немогуће да поново дође до институционалног застоја, односно структурног несклада између створених могућности за друштвено напредовање, с једне, те слабе или неадекватне институционалне подршке на којој почива политички поредак, с друге стране. Актуелни систем управног прилагођавања и политичког експериментисања можда неће бити довољан за државу која постепено преузима свој део одговорности за глобално вођство и уједно води рачуна о властитом „одрживом развоју”.³²

Независно од свега реченог, *можда* је кинеска традиционална структура друштва, на челу са мандаринима – „експертима” у области управљања, у свом ревитализованом (постмодерном) лику комунистичке партије и пратећих политичких сателита, заједно са народом са никада већим животним стандардом, примеренија савременој технократској цивилизацији коју предводе дигиталне привредне корпорације и еклектичке политичке организације, идеолошки комплоти у којима се најзглед обједињују међусобно искључујући друштвени циљеви очекивања.

Глобални привредни поредак, баш као и актуелни „дух времена”, засновани су на уско специјализованим знањима и менаџерским вештинама управљања „великим подацима” и различитим „друштвеним мрежама” који омогућавају контролу готово свих аспеката друштвеног живота. Можда је савремена Кина, са својим наслеђеним и новим друштвеним мрежама, која је у пола века прошла готово све етапе дуговековне модернизације на Западу, структурно боље прилагођена новој,

³² Вероватно највећи проблем у том смислу представљаће борба за моћ унутар саме Партије, а посебно „систем наслеђивања” челника који је одувек био главни камен спотицања у свим пирамидалним системима власти.

тзв. пострефлексивној фази модерности и новоформираном „светском ризичном друштву” (уп. Бек, 2011). Нема сумње, у савременој Кини *по-родица и култи предака* више не чине границе индивидуалног космоса. Чувена „десакрализација живота”, једна од најважнијих одлика и последица класичне модерности, свуда у свету – па тако и у Кини, нарушила је светост породице и религијских веровања, али зато не и снагу друштвеног умреживања³³ и поуздање у ауторитет политичког вођства.

Премда одавно више нема ореол светости и/или непогрешивости, политичко вођство у Кини задржало је ауторитет који прилично наликује оном који је некада припадао царским управитељима. Чини се да је баш ревитализовани традиционални (мандарински поредак), заједно са неспутаном личном иницијативом, одлучујуће допринео одржавању поверења у легитимитет власти заснован на вођству са мисијом друштвене правде и афирмације знања.³⁴

Истовремено, широм света се на политичком хоризонту помаљају системи који више одговарају технократским дистопијама, но било чему другоме. Универзалистички либерални постулати више не важе, премда уистину никада и нису били основа за формирање светског поретка. Да ли то значи да се међународни односи, који су узрок и последица модерног светског поретка, сада отворено враћају на свој предмодерни предаторски ниво или се можда отвара простор за формирање неких нових општих стандарда? Премда нам политички скептицизам сугерише да се начин вођења спољне политике, посебно најјачих земаља, никада неће променити (свако ће своју моћ одмеравати на основу способности да утиче на друге „партнере”, „савезнике”, „конкуренте” или „непријатеље”), ваља приметити да се спољна политика данашње Кине, упркос подозривости неких главних конкурената, бар за сада не води помоћу оружја, директних војних претњи и економских уцена. Упркос бројним неизвесностима по том питању, чак и само реторичко одбијање Кине да користи традиционални политички алат свих великих сила у историји у међународним односима представља велики корак напред и могао би бити охрабрујући моменат за политичко обликовање новог глобалног, постзападног светског поретка.

Својевремено (април 1974. год), неколико година пре почетка кинеског отварања (1979) Денг Сијаопинг је на Генералној скупштини УН изговорио следеће речи: „Кина није суперсила нити ће икада тежити да то постане. Ако би се једног дана променила и претворила у суперсилу,

³³ Почевши од породице и сеоских заједница, личних професионалних веза до традиционалних и модерних пословних мрежа.

³⁴ У којој мери разумевање кинеског успона измиче нашем појмовном вокабулару види у Елзнер, В. (2021). *Кинески век (Рађање нове светске велесиле)*. Београд: Лагуна.

ако би и она постала светски тиранин... народи света би требало ... да је раскинкају, супротставе јој се и поразе заједничким снагама са кинеским народом". Била је то реторика комунисте старог кова, искусног политичког вође који је с правом тражио опрезност и умереност својих сарадника приликом сваког спољнополитичког ангажмана. Међутим, само пола века касније, хтела то или не, Кина *је(стје)постала велика сила* и сада нико, укључујући и њено данашње вођство, не може са сигурношћу да каже шта то заправо треба или може да значи.

Питања која се том приликом намећу разнолика су и крећу се у распону од оних *начелних и/или стратешких*, које одувек али само на реторичком плану поставља сваки важнији међународни актер: „Може ли се спољна политика водити изван или мимо категорија моћи, дакле – силе, претњи, уцена и реваншизма?” (У конкретном случају питање добија следећи облик: „Може ли изградња нове кинеске цивилизације успети да избегне замке нарцисоидности и илузије о властитој 'мисији изузетности' која као зла коб одувек прати све велике силе у историји?”) Уз начелна, стратешка питања, следе и оне средњорочне економске и реал-политичке недоумице везане за конкретна питања привредне стабилности и политичке независности (за кинеско руководство то би значило: „Како реализовати пројекат *Појас и љуш*, тј. како обезбедити сталне енергенте за своје производне капацитете и уједно сигуран проток робе за инострана тржишта?”, „Како релизовати концепцију 'Једна земља – два система' у случају Тајвана?”, а надасве: „Како неутрализовати или обуздати моћ кинеских ривала, посебно САД?” итд. У одговору на дате изазове Кина показује традиционалну обазривост и стечену уздржаност, трудећи се да не понови грешку САД, односно да не игра улогу идеолошког промотера некаквог засебног „модела развоја” са универзалистичким амбицијама.

Принципијелни *ојрез* и контролисано *самообуздавање* представљају потенцијално нови квалитет извесне *добронамерности* у међународним односима, која се јасно разликује од класичног „разумног интернационализма” САД или „братске помоћи” СССР-а из времена Хладног рата. Таква политика принципијелно одбацује вишеструко дискредитовани „хуманитарни интервенционизам”, односно „одговорно мешање” (у туђи суверенитет) које је демонстрирала светска сила Број један напрелазу између старог и новог миленијума.

За разлику од ондашњег униполарног света, савремени међународни односи постали су *мултиполарни* и то је чињеница коју ваља прихватити (што је до недавно избегавано), разумети (што је проблем сам по себи) и из тога извући стратешке закључке (за деловање).³⁵ Данашње стратешко сучељавање и/или привредно-војно надметање две или три, а ускоро можда и већег броја (транс)регионалних светских сила, заједно са мноштвом пратећих безбедносних изазова и претњи са којима се сусрећу све државе света (од сиромаштва, пандемија и еколошког загађења до тероризма и сајбер безбедности нпр) захтевају континуирану међународну *сарадњу* и стварање *заједничких*, не и ексклузивних или самодовољних међународних институција.

Да би биле делотворне, оне морају бити саздане тако да на интегрисан начин каналишу међудржавне сукобе и глобалне безбедносне проблеме. У том смислу не треба гајити илузије о некој доброј или лошој вољи политичких актера на међународној сцени – свако ће увек и без изузетка најпре водити рачуна о себи и својим циљевима и интересима, па тек онда, можда, о општем (глобалном) добру и светском миру. Зато је потребно стварати институционалне механизме за успостављање *равношеже снага*, али исто тако и *равношеже интереса* великих и свих других актера светске политике. Једино је на тај начин могуће успоставити међусобно поверење и какву-такву предвидљивост у свету међународне политике.

Исто тако, домети и рецепција „добронамерности” у међународним односима првенствено зависе од друштвених и политичких прилика *унутар* граница великих сила, надасве од политичке воље и (не)способности организација које креирају тамошњи поредак и јавно мњење. У том смислу је пред Комунистичком партијом Кине, другој политичкој организацији у свету према величини,³⁶ а првој према друштвеној моћи, уистину огромна – цивилизацијска одговорност, вероватно већа и сложенија од свега онога што се данас уопште може и замислити.

³⁵ Излагања са међународне конференције у Београду одржане поводом обележавања 75 година од оснивања УН – *Multilateralism & International Security*, Belgrade (2021).

³⁶ Комунистичка партија Кине броји око 90 милиона чланова, а најбројнија на свету је Индијска народна партија са преко 120 милиона.

ЛИТЕРАТУРА

1. Жерне, Ж. (2007). *Кинески светш*. Београд: Clío.
2. Елзнер, В. (2021). *Кинески век (Рађање нове светшке велесиле)*. Београд: Лагуна.
3. Сијаонан, Д. (2017). Развој испита за државну службу и успон нове класе учењака. У: *Историја кинеске цивилизације*, Том III, Београд: Албатрос плус.
4. Cvetković, V. N. (2019). The Banality of power and the Ideology of Universalism (Reasons for, Effects of and Lessons Drawn from NATO assault on Serbia in 1999). In: *David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications* (pp. 237–250). Belgrade: Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies at the University of Belgrade.
5. Браудел, Ф. (1990). Граматика цивилизација. У: Брадуел, Ф. *Цивилизација кроз њовијесш*. Загреб: Глобус.
6. Бродел, Ф. (2007). *Материјална цивилизација, економија и капитализам од XV до XVII века, Време светша*, Књига трећа. Београд: ЈП Службени лист СРЈ и Stylos.
7. Волерстин, Е. (2012). *Модерни светски систем*, Том 1–2. Подгорица: ЦИИД.
8. Бек, У (2011). *Светшко ризично грушшво – Уишрази за изшубљеноим сишурношш*. Нови Сад: Академска књига.
9. Yang, L., Novokmet, F. and Milanovic, B. (2020). *From workers to capitalists in less than two generations: A study of Chinese urban elite transformation between 1988 and 2013*. New York: Stone Center on Socio-economic Inequality.

Vladimir Cvetković

THE CHINESE MIRACLE? (NEW MODERNITY IN A GLOBALIZED WORLD)

Abstract

The naval and trade expansion of the West, together with the radical social and economic changes that took place from the 16th to the 19th century, laid the foundations for a global economic and political order. Despite being the oldest and arguably the most developed premodern civilization, China could not achieve independence within the newly-established modern world order until the mid-20th century. This paper analyzes the different underlying causes that brought this about and the reasons behind China's current rise, with special emphasis on the

political prowess and capability for innovation of its assertive ruling elite in creating a flexible economic and political system.

Keywords:

China as a civilization, China as a state, modernity, world order, Communist Party of China.